

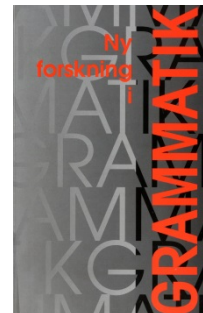
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Hvad kvalificerer et leksikalsk element til grammatikalisering?

Forfatter: Kasper Boye og Peter Harder

Kilde: Ny Forskning i Grammatik 16, 2009, s. 65-76

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2009

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hvad kvalificerer et leksikalsk element til grammatikalisering?

Kasper Boye og Peter Harder

1. Indledning¹

Det er velkendt, at leksikalske elementer kan give ophav til grammatiske elementer. Bl.a. verber og substantiver kan undergå **grammatikalisering** med dannelsen af affikser, klitika, partikler, hjælpeverber osv. til følge. Men hvorfor og hvornår gør de det faktisk? Hvad er det, der kvalificerer et leksikalsk element til grammatikalisering?

I forsøget på at nå frem til et svar på disse spørgsmål har grammatikaliseringsforskere hæftet sig ved, at grammatiske elementer tværsprogligt har betydninger, der falder inden for en afgrænset række begrebszoner (f.eks. Heine, Claudi & Hünemeyer 1991:32-39; Bybee, Perkins & Pagliuca 1994: 10; Slobin 1997; Croft 2003: 225). Mange sprog har f.eks. grammatiske elementer, der udtrykker 'placering i tid' eller 'type af informationskilde', hvorimod 'type af køretøj' eller 'bevægelseshastighed' altid udtrykkes leksikalsk. Dette forhold har man taget til indtægt for en opfattelse af grammatikalisering som et fænomen, der alene er betydningsmæssigt motiveret. Man har talt om "grammaticizable notions" (Slobin 1997) eller "grammatical concepts" (Croft 2003: 225) og forsøgt at indkredse, hvad det er, der gør en betydning grammatikalisierbar. Her har bl.a. Lyons (1968: 438) og Hopper & Traugott (1993: 97, 2003: 101-102) set generalitet som altafgørende, mens Heine, Claudi & Hünemeyer (1991) har karakteriseret de leksikalske betydningsmæssige "source structures" som havende at gøre med "some of the most elementary human experiences" (p. 33) og som værende "basic to human experience" (p. 36). Det, der gør visse leksikalske elementer til grammatikaliseringskandidater, men ikke andre, er ifølge Heine,

1. Kasper Boye ønsker at takke Carlsbergfondet for en bevilling, som har muliggjort hans arbejde på denne artikel.

Claudi & Hünne Meyer, "that they provide 'concrete' reference points for human orientation that evoke associations and are therefore exploited to understand 'less concrete' concepts" (p. 34; jf. f.eks. Bybee, Perkins & Pagliuca 1994: 10).

Sådanne karakteristikk er udgør imidlertid ikke noget tilfredsstillende svar på det ovenfor stillede spørgsmål. Dels er de vage, dels kan de, som påpeget af Slobin (1997: 295-296), ikke gøre rede for det forhold, at grammatiske elementers betydninger ofte er begrebsmæssigt nært beslægtede med leksikalske elementers betydninger (jf. Lyons 1968: 438). Når det gælder spørgsmålet om, hvad der kvalificerer et leksikalsk element til grammatikalisering, ser det således ud til, at man må drage samme konklusion som Slobin: "At present there is no useful answer to this question beyond an empirically based list of the notions that receive grammatical expression in the languages of the world" (Slobin 1997: 295).

For os at se hænger manglen på et svar sammen med den mangel, der længe har været, på en teori om og således et bud på en dybere forståelse af, hvad grammatikalisering og grammatiske elementer er. Med Boye & Harder 2009 foreligger der nu i hvert fald i skitseform en sådan teori (jf. Boye & Harder 2007). Med afsæt i denne teori vil vi her give et svar på, hvad der kvalificerer leksikalske elementer til grammatikalisering. Svaret er ikke udtømmende. Det er imidlertid mere præcist og nuanceret end noget andet svar, der hidtil er blevet givet, og det udstikker efter vores mening rammerne, inden for hvilke et udtømmende svar kan findes. Nedenfor præsenterer vi først grundelementerne i vores teori (afsnit 2). Derefter beskriver vi, hvad der ifølge teorien kvalificerer et leksikalsk element til grammatikalisering **strukturelt** (afsnit 3) og **funktionelt** (afsnit 4).²

2. Det skal understreges, at artiklen udelukkende beskæftiger sig med spørgsmålet om, hvad der kvalificerer et leksikalsk element til grammatikalisering. Vi afstår således fra at forholde os til en række beslægtede spørgsmål, herunder spørgsmålet om grammatikaliseringsprocessers placering i det samlede felt af diakrone processer (jf. Andersen 2006) og spørgsmålet om deres rolle i udviklingen af paradigmatiske strukturer og af sproget som system i det hele taget (jf. Heltoft, Nørgård-Sørensen & Schøler 2005).

2. En funktional teori om grammatiske elementer og grammatikalisering

Det har vist sig umuligt at definere grammatiske elementer og grammatikalisering fonologisk, morfosyntaktisk eller semantisk. Uanset hvordan man afgrænser en sådan definition, ender den altid med også at dække typer af elementer, der ikke generelt opfattes som grammatiske (jf. Campbell & Janda 2001). Ikke desto mindre mener vi, at der meningsfuldt kan opereres med en afgrænset klasse af grammatiske elementer og med grammatikalisering som en afgrænset type af sprogforandring. Grammatiske elementer er morfemer, ord eller konstruktioner, der ikke kan udtrykke hovedsagen i en sproglig meddelelse, men som i modsætning til leksikalske elementer alene kan bidrage med diskursivt sekundær information, baggrundsinformation. Grammatikalisering er den diakrone udvikling af sådanne elementer. Den teori, vi foreslår, hviler således på følgende definitioner:

Definition af leksikalske elementer

Leksikalske elementer er kodet som potentielt diskursivt primære.

Definition af grammatiske elementer

Grammatiske elementer er kodet som diskursivt sekundære.

Definition af grammatikalisering

Grammatikalisering er den type sprogforandring, der fører til dannelsen af elementer, der er kodet som diskursivt sekundære.

Med disse definitioner finder teorien en naturlig plads i en generel teori om usus-baseret struktur. Den hævder, at det, der er særegent ved grammatiske elementer er en kodeegenskab, en egenskab, der forbinder **funktion** og **sprogbrug** med **sproglig struktur**.

På den ene side udgør denne kodeegenskab en restriktion på den relative grad af diskursprominens, grammatiske elementer kan have i faktisk kommunikation. **Primær** og **sekundær** er betegnelser for den relative diskursprominens af sprogligt formidlet information. Når vi siger, at et sprogligt element er primært, hævder vi, at det er kommu-

nikativt og kognitivt prominent i forhold til alle andre elementer i en sproglig meddelelse. Når vi siger, at et sprogligt element er sekundært, hævder vi, at et andet sprogligt element er prominent i forhold til det. Sammenlign f.eks. forekomsterne af *kunne* i (1) og (2) (begge fra BySoc-korpusset).

(1) A: – jeg tror ligeså godt han *kan* være gårdmand altså.
B: – ja.

(2) A: – mm men de *kan* måske have været civile eller haft lavere rang eller så noget.
B: – ja det har de jo nok været.

I (1) må B opfatte A's *kan* som diskursivt primært i forhold til det infinitte prædikat (*være gårdmand*). I den eneste naturlige læsning af (1) adresserer B med sit *ja* netop den mulighed, der udtrykkes af *kan*, og ikke den egenskab, der udtrykkes af det infinitte prædikat. I (2) må B derimod opfatte A's *kan* som diskursivt sekundært i forhold til det infinitte prædikat (*have været civile...*). B adresserer klart den egenskab, der udtrykkes af det infinitte prædikat, og ikke den mulighed, der udtrykkes af *kan*. Det, der definerer grammatiske elementer, er, at de altid er sekundære i forhold til et andet element. Betragt f.eks. det danske verbalsuffiks *-(e)r* i (3).

(3) Ib drikker.

Det kan muligvis tildeles kontrastfokus eller på anden vis gøres til genstand for opmærksomhed. Men det kan aldrig udtrykke sin betydning som diskursivt primær i forhold til betydningen af det stammemorfem, det lægger sig til ('drikke').

På den anden side følger der af grammatiske elementers særegne kodeegenskab en række særlige strukturelle egenskaber. Helt centralt følger det af kodeegenskaben 'sekundaritet', at grammatiske elementer er dependente i forhold til et eller flere syntagmatisk relaterede elementer. Da grammatiske elementer er kodet som diskursivt sekundære, kræver de tilstedeværelsen af et andet, syntagmatisk relateret element, i forhold til hvilket de kan være sekundære i faktisk kommu-

nikation.³ I modsætning til grammatiske elementer udviser leksikalske elementer ikke en sådan dependens. Det, at de er kodet som potentielt diskursivt primære, gør, at leksikalske elementer som et særtilfælde kan stå alene. De kan i faktisk kommunikation være diskursivt primære i forhold til nul. Grammatiske elementer bliver således strukturelt dependente, netop fordi de bliver kodet som diskursivt sekundære.

Teorien tillader os altså at betragte grammatiske elementer og grammatikalisering som fænomener, der på én gang er strukturelle og funktionelle. I overensstemmelse hermed skal vi i det følgende argumentere for, at ikke blot funktion og sprogbrug, men også strukturelle forhold spiller en rolle i grammatikalisering. For at kunne blive grammatikaliseret må et leksikalsk element kvalificere sig såvel strukturelt som funktionelt.

3. Strukturel kvalifikation

Den strukturelle kvalifikations egenart følger i sidste ende af de definitioner af leksikalske og grammatiske elementer, der blev givet ovenfor. Ifølge definitionerne kan leksikalske elementer være enten diskursivt primære eller diskursivt sekundære, mens grammatiske elementer inhærent er diskursivt sekundære. Grammatikaliseringen af et leksikalsk element består således i forandringen af et potentielt primært element til et inhærent sekundært, og en sådan forandring må være betinget af, at den leksikalske grammatikaliseringskandidat optræder sammen med et andet leksikalsk element, i forhold til hvilket den i faktisk kommunikation kan være sekundær. Det er m.a.o. en betingelse for grammatikalisering af leksikalske elementer, at der er en strukturel mulighed for konkurrence om opmærksomhed, om diskursprominens. Betragt de fire tilfælde af grammatikalisering i (4)-(7).

Romansk: Grammatikalisering af verbum til suffiks

(4)	amare	<i>habeo.</i>	>	amer- <i>a.</i>
	elske	have.1SG		elske-1 SG.FUT
	'jeg må elske'.			'jeg kommer til at elske'.

3. Beskrivelsen af grammatiske elementer som dependente svarer til den almindelige forestilling om grammatiske elementer som »endelser«, »hjælpe«-verber osv.: Grammatiske elementer er vedhæng til noget andet. Det, vores teori tilbyder, er en forankring af denne forestilling i begrebet diskursprominens.

Engelsk: Grammatikalisering af adnominalt demonstrativ til artikel (jf. Traugott 1980: 49; Diessel 1999: 128-129; Heine & Kuteva 2002: 109-111)

(5) *that* man > *the* man

Færøsk: Grammatikalisering af demonstrativt pronomen til underordningskonjunktion (Lockwood 1968: 223; fra Diessel 1999: 124)

(6) eg sigi *tað* hann kemur. > eg sigi, *at* hannkemur.
jeg siger det han kommer jeg siger at han kommer
'jeg siger det: han kommer'. 'jeg siger at han kommer'.

Afrikaans: Grammatikalisering af subjekt-prædikatsforbindelse til partikel (Boye & Harder 2007: 591-592)

(7) *ek glo* hy ryk is. > hy is *glo* ryk.
jeg tror han rig er han er EVID rig
'jeg tror han er rig'. 'Han siges/menes/antages at være rig'.

De fire tilfælde adskiller sig både med hensyn til det leksikalske input⁴ og med hensyn til det grammatiske output. Men i alle fire tilfælde tager grammatikaliseringen udgangspunkt i en konkurrence om opmærksomhed: I (4) konkurrerer den verbale grammatikaliseringskandidat (*habere*) med et verbalt komplement (*amāre*). I (5) konkurrerer det adnominalt demonstrativ (*that*) med den nominale kerne (*man*), det er tilknyttet. I (6) konkurrerer det demonstrative pronomen (*tað*) med den ledsætning (*hann kemur*), det foregriber. Og i (7) konkurrerer subjekt-prædikatsforbindelsen (*ek glo...*) med sin ledsætning (*hy ryk is*). I alle fire tilfælde kan man således forestille sig grammatikaliseringssceneriet i (8).

Generelt scenarie for grammatikaliseringen af leksikalske elementer

(Y_{LEX} = leksikalsk grammatikaliseringskandidat; Y_{GRA} = grammatisk element; X_{LEX} = leksikalsk element; fed skrift markerer et potentielt diskursivt primært element)

4. Jf. bl.a. Diessel 1999 for argumentation for den opfattelse, at demonstrativer som *that* i (5) og *tað* i (6) ikke er grammatiske størrelser.

- (8) $X_{\text{LEX}} Y_{\text{LEX}}$ *Konkurrence om diskursprominens, og Y vinder konkurrencen: diskursivt sekundært X*
 $\langle \rangle$ *Usus-alternation*
 $X_{\text{LEX}} Y_{\text{LEX}}$ *Konkurrence om diskursprominens, og X vinder konkurrencen: diskursivt sekundært Y*
 $>$ *Grammatikalisering: kodning af Y som diskursivt sekundært*
 $X_{\text{LEX}} Y_{\text{GRA}}$ *Resultat af grammatikalisering: grammatisk element Y, der er kodet som diskursivt sekundært*

Den strukturelle kvalifikation til grammatikaliseringen af et leksikalsk element kan beskrives således.

Strukturel kvalifikation til grammatikaliseringen af et leksikalsk element
 For at et leksikalsk element kan kvalificere sig til grammatikalisering må der være en strukturel mulighed for konkurrence om diskursprominens i form af et adækvat ledsagende leksikalsk element.

Når det gælder grammatikaliseringen af verber, er dette faktisk blevet bemærket for næsten 30 år siden af Bolinger (1980: 297): “The moment a verb is given an infinitive complement, that verb starts down the road to auxiliariness”, skrev han. I overensstemmelse hermed kan man ikke forestille sig latinsk *habere* bliver grammatikaliseret i konstruktioner som (9).

- (9) *amicum habeo.*
 ven.ACC have.1 SG
 ‘jeg har en ven’.

I (9) er der intet leksikalsk element, som *habere* kan konkurrere direkte med om diskursprominens. Der er intet andet verbum.

Bolingers formulering er imidlertid ikke helt præcis. Et verbum tager ikke første skridt til hjælpeverbsstatus, så snart det får et verbalt komplement. Muligheden for konkurrence om diskursprominens er en nødvendig betingelse for grammatikaliseringen af leksikalske elementer, men ikke en tilstrækkelig betingelse. For at blive grammatikaliseret må et leksikalsk element også tabe konkurrencen. Og det må tabe så eftertrykkeligt, at der i sidste ende opstår et element, der er taber per konvention eller kode. Kun tabere kvalificerer sig altså til grammati-

14

kalisering, og dette bringer os videre til den funktionelle kvalifikation til grammatikalisering.

4. Funktionel kvalifikation

Hvad kvalificerer et leksikalsk element funktionelt til grammatikalisering? Hvad får et leksikalsk element til at tabe konkurrencen om diskursprominens så eftertrykkeligt, at der i sidste ende opstår et element, der er kodet med diskursivt sekundær status?

Det er uomtvisteligt, at frekvens spiller en rolle: For at et sprogligt element kan blive kodet med diskursivt sekundær status, er det ikke tilstrækkeligt, at det blot anvendes med denne status. Det må anvendes tilstrækkeligt hyppigt med denne status til, at det kan blive associeret med den per konvention i et helt sprogsamfund. Denne rolle er for så vidt velkendt i litteraturen, som den har at gøre med konventionalisering eller kodning. Med udgangspunkt i vores teori kan man imidlertid forestille sig, at frekvens også spiller en anden, hidtil ukendt, rolle: Man kan forestille sig, at et sprogligt element for at kunne blive kodet med diskursivt sekundær status må anvendes hyppigt med diskursivt sekundær status **i forhold til** dets anvendelse med diskursivt primær status. Betragt igen latinsk *habere* i konstruktion med et verbalt komplement.

(10) amare habeo.
 elske have.1 sg
 'jeg må elske'.

Selv hvis *habere* i denne konstruktion blev anvendt hyppigt med den diskursivt sekundære betydning 'fremtid', ville det ikke garantere dannelsen af en grammatisk fremtidsmarkør. Hvis verbet stadig blev anvendt langt hyppigere med diskursivt primær status, må man forestille sig, at det ville være utilbøjeligt til at blive konventionelt associeret, dvs. kodet, med sekundær status.

Spørgsmålet er nu dette: Hvilken funktionel egenskab kvalificerer et leksikalsk element til at blive anvendt hyppigt – på både den ene og den anden måde – med diskursivt sekundær betydning? Vi mener ligesom Lyons, at generalitet er en del af svaret. For at blive anvendt med en

vis hyppighed – i den første forstand af ordet – må et leksikalsk element have en betydning, der gør det generelt anvendeligt. En generelt anvendelig betydning er ofte identisk med en generel betydning, om end ikke altid.⁵

Generalitet og generel anvendelighed kan imidlertid ikke være hele svaret. *Mad*, *musik* og *møbel* er alle både semantisk generelle og generelt anvendelige, men ikke desto mindre utilbøjelige til at blive grammatikaliseret. Grammatikaliseringkandidater skal være generelt anvendelige med sekundær status. Den generelle anvendelighed må altså forstås specifikt i forhold til den sekundære status, der ifølge vores teori er definerende for grammatiske elementer. 'Generel anvendelighed med diskursivt sekundær status' er noget andet end generalitet eller generel anvendelighed i bred almindelighed. Det særlige er, at grammatikaliseringkandidater skal vise sig generelt anvendelige i kraft af, hvad de bidrager med i forhold til det leksikalske element, de knytter sig til, dvs. i kraft af deres hjælper-rolle. Grammatiske elementer skal således kunne øge det leksikalske elements funktionelle potentiale på en generaliserbar måde. Abstrakt kan dette udtrykkes ved, at de øger den informationsmæssige værdi af et tilknyttet leksikalsk element. Den fulde redegørelse for, hvad der funktionelt kvalificerer et leksikalsk element til at blive grammatikaliseret, er altså som følger.

Funktionel kvalifikation til grammatikaliseringen af et leksikalsk element
For at et leksikalsk element kan kvalificere sig til grammatikalisering, må det have en funktionel egenskab, der får det til at øge den informationsmæssige værdi af et tilknyttet leksikalsk element.

Betragt for eksempel de epistemiske elementer, der er fremhævet i (11) og (12).

(11) *det er sandsynligt* at vulkanen snart går i udbrud.

(12) *de siger* at vulkanen snart går i udbrud.

5. Flertalsbetydningen af f.eks. det engelske nominalsuffix *-s* er generelt anvendelig, bl.a. fordi den er generel og dækker alle antal over 1. Derimod er entalsbetydningen generelt anvendelig uden at være generel. Den dækker kun antallet 1, men der er nu engang et stort behov for netop at kunne udtrykke dette antal.

De udtrykker henholdsvis grad af sikkerhed om og type af informationskilde til den proposition, der udtrykkes af ledsætningen *at vulkanen snart går i udbrud* – og det gør de på et ret generelt niveau (sammenlign f.eks. med *der er 63 procents sandsynlighed for at vulkanen snart går i udbrud* og *hr. Jensen henne fra nummer 44 siger at vulkanen snart går i udbrud*). Med disse funktioner er det sandsynligt, at de to epistemiske elementer bliver brugt hyppigt med sekundær status. Begge elementer er generelt anvendelige som elementer, der øger den informationsmæssige værdi af en proposition. Hvis propositionen ‘vulkanen går snart i udbrud’ ikke ledsages af en indikation af, hvor pålidelig den er, kan man ikke vide, hvordan man skal disponere ud fra den.⁶ Hvis den derimod ledsages af en sådan indikation, får man med propositionen et grundlag for at beslutte sig for, om man vil slå sig ned i et lille hus på vulkanskråningen sammen med sin familie, eller om man hellere vil forlade den ellers smukke vulkan med det samme. I overensstemmelse hermed bliver grad af sikkerhed og type af informationskilde tværspørgeligt ofte udtrykt med grammatiske, inhærent sekundære elementer (Boye 2006; Boye & Harder 2009).

Betragt nu de elementer, der er fremhævet i (13) og (14).

(13) *det er forfærdeligt* at vulkanen snart går i udbrud.

(14) *jeg er glad for* at vulkanen snart går i udbrud.

Begge elementer udtrykker en emotiv holdning til propositionen ‘vulkanen går snart i udbrud’. Med denne funktion er det usandsynligt, at de to elementer bliver brugt hyppigt med sekundær status. Det forøger sjældent værdien af en proposition, at man har kendskab til andres emotive holdninger til den.

5. Konklusion

I det foregående har vi givet en beskrivelse af, hvad der kvalificerer et leksikalsk element til grammatikalisering. Beskrivelsen forudsætter en

6. En sådan indikation kan være implicit, som når en proposition asserteres i en deklarativ sætning. Det er almindelig anerkendt, at assertionen af en proposition pragmatisk implicerer sikkerhed om propositionen (jf. f.eks. Boye 2006: 196-201).

funktionel teori om grammatiske elementer og grammatikalisering, der hviler på en opfattelse af grammatiske elementer som inhærent diskursivt sekundære. Teorien giver en samlet opfattelse af grammatik som et strukturelt fænomen og et funktionelt sprogbrugsfænomen. I overensstemmelse hermed har vi argumenteret for, at en leksikalsk grammatikaliseringskandidat må kvalificere sig både strukturelt og funktionelt til grammatikalisering. Dels må den findes i en konstruktion, hvor der er en strukturel mulighed for konkurrence om diskursprominens i form af et adækvat ledsagende leksikalsk element. Dels må den i kraft af sin funktion være generelt anvendelig med sekundær status.

Den beskrivelse, vi har givet, er ikke udtømmende. Men den er efter vores opfattelse mere præcis og nuanceret end nogen af de beskrivelser, der hidtil er blevet givet. Den adskiller sig fra disse beskrivelser ved sin understregning af, at der er en strukturel kvalifikation til grammatikalisering, og derved, at den giver en præcis formulering af den funktionelle kvalifikations egenart.

Den er imidlertid ikke uforenelig med tidligere beskrivelser. Det kan meget vel være, at leksikalske elementer, der bliver grammatikaliseret, “provide ‘concrete’ reference points for human orientation that evoke associations and are therefore exploited to understand ‘less concrete’ concepts” (Heine, Claudi & Hünemeyer 1991: 36: 34). Det kan ligeledes meget vel være, at de har at gøre med “the reference plane of basic, irreducible notions” og “concern existence or movement in space or psychological or social states, perspectives, and events” (Bybee, Perkins & Pagliuca 1994: 10). I lyset af den funktionelle teori om grammatiske elementer og grammatikalisering er det blot essentielt, at de tillige opfylder de betingelser, vi har skitseret.

Henvisninger

- Andersen, H. (2006). Grammatication, regrammatication, and degrammatication: Tense loss in Russian, *Diachronica* 23.2, 231-258.
- Bolinger, D. (1980). Wanna and the gradience of auxiliaries, i G. Brettschneider & C. Lehmann (red.), *Wege zur Universalienforschung: Sprachwissenschaftliche Beiträge zum 60. Geburtstag von Hansjakob Seiler*, Tübingen: Gunter Narr, 292-299.

- Boye, K. (2006). *Epistemic meaning: A cross-linguistic study*. Ph.d.-afhandling. København: Københavns Universitet.
- Boye, K. & P. Harder (2007). Complement-taking predicates: Usage and linguistic structure, *Studies in Language* 31.3, 569-606.
- Boye, K. & P. Harder (2009). Evidentiality: Linguistic categories and grammaticalization, *Functions of Language* 16.1, 9-43.
- Bybee, J.L., R.D. Perkins & W. Pagliuca (1994). *The evolution of grammar: Tense, Aspect and Modality in the languages of the world*, Chicago: University of Chicago Press.
- Campbell, L. & R.D. Janda (red.) (2001). *Grammaticalization: A critical assessment*. *Language Sciences* 23(2-3).
- Croft, W. (2003). *Typology and universals*, 2. udgave, Cambridge: Cambridge University Press.
- Diessel, H. (1999). *Demonstratives: Form, function, and grammaticalization*, Amsterdam: John Benjamins.
- Heine, B., U. Claudi & F. Hünemeyer (1991). *Grammaticalization: A conceptual framework*, Chicago: University of Chicago Press.
- Heine, B. & T. Kuteva (2002). *World lexicon of grammaticalization*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Heltoft, L., J. Nørgård-Sørensen & L. Schøsler (2005). *Grammatikalisering og struktur*. København: Museum Tusulanum.
- Hopper, P. & E.C. Traugott. 1993. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopper, P. & E.C. Traugott. 2003. *Grammaticalization*, 2. udg. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lockwood, W.B. (1968). *Historical German syntax*, Oxford: Clarendon.
- Lyons, J. (1968). *Introduction to theoretical linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Slobin, D.I. (1997). The Origins of Grammaticizable Notions: Beyond the Individual Mind, i D.I. Slobin (red.), *The crosslinguistic study of language acquisition, volume 5: Expanding the contexts*, Mahwah: Lawrence Erlbaum, 265-323.
- Traugott, E.C. (1980). Meaning-change in the development of grammatical markers, *Language Sciences* 2.1, 44-61.